

Recenze zprávy o knihách

GENERÁLŮV ČAS

Jan Gerhard, *Generálov čas*, Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1966, 663 str.

Ten, kto sa pokúsi objasniť spoločenské procesy a jevy, jejichž dejinný vývoj není dosud relativně ukončen a uzavřen, se objektivně vystavuje dvojitmu nebezpečí: buď jako „kronikář“ věčně sleduje a popisuje běh událostí v jejich chronologickém nebo logickém sledu a přitom se vzdá úmyslu hodnotit je, poněvadž neví, která z možností skrytých v každé skutečnosti se prosadí — postupuje-li takto, riskuje, že čtenář utone v záplavě faktů, dat a událostí, ztratí orientaci a bude autorovi právem vytýkat popisnost, ztěžující jakékoliv úsilí proniknout hlouběji k poznání smyslu a zákonitosti dějin; nebo zvolí druhou cestu — bude se snažit co nejvíce hodnotit, teoreticky zobecňovat, vyvozovat poučení z historických zákonitostí a na tomto základě předpovídat pravděpodobný směr dalšího vývoje se závěry pro praktickou politickou činnost, čímž se vystavuje nebezpečí, že mu dějiny nedají za pravdu, poněvadž „o průběhu dne lze hovořit až po západu slunce“.

Autor knihy *Generálov čas* se nedal odradit a „riskoval“. Bezmála na 650 stranách objemného díla objasnil dějiny Francie z let 1958—64. Říká se, „kdo první dává, dvakrát dává“. Je třeba bez nadsázky říci, že jeho knihu lze označit nejen za nanejvýš záslužné, ale i v mnohém směru i průkopnické dílo. Poutavý styl novináře, jenž měl možnost osobně se blíže seznámit s životem země jako častý návštěvník, poznatky vnímavého diváka, bystrého pozorovatele či přímého účastníka zápasu pokrokových sil v kritických letech války, nevšední zájem o Francii a pravděpodobně i vřelý poměr k jejímu lidu, to vše vtisklo osobitý charakter této práci.

Středem autorovy pozornosti je de Gaullova politika, jeho osobnost, hnutí, zkratka gaullismus. Čím je a čím...

„aj zostal gaullizmus? Doktrínou? Sme-rom? Politickým hnutím? Stranou? Niet odpovede na tieto otázky... V žiadnej súčasnej encyklopédii nemožno nájsť definíciu gaullizmu... Zaráža, že gaullizmus nemá žiaden politický program... Nedá sa teda hovoriť ani o doktríne, ani o smere, ani o politickom hnutí, ani o strane... Je to teda osobná moc. Bonapartizmus...“ (str. 32—33).

Rozumíme-li správně, gaullismus je zde definován jako bonapartismus. Poněvadž však bonapartismus, jak ho výstižně charakterizoval V. I. Lenin, je forma vládní moci, která vyrůstá z kontrarevolučnosti buržoazie za demokratických přeměn a demokratické revoluce, lze termínem bonapartismus určit některé podružné rysy gaullistické moci (politické lavírování, plebiscit, snahu o „nadstranickost“ atd.), ale ne její obsah a podstatu, její místo a poslání v dějinách.

To hlavní v gaullismu zůstává tedy hodně neobjasněno. Neobjasněny jsou zejména příčiny vzniku, příčiny rozvoje a rozšíření, zčásti i příčiny vítězství gaullismu ve Francii. Pravda, názor na gaullismus se různí. Guy Mollet považuje gaullismus za epizodu, po které zbude jen vzpomínka. J. Laurent tvrdí, že to není než praxe. G. Pompidou prohlašuje, že je to Výzva z 18. července 1940, *Résistance*, národ v řadách vítězů. J. Fauret definuje gaullismus především jako systém depolitizace francouzského života a oživení nacionalismu. Jedna část teoretiků spojuje gaullismus se státně monopolistickým kapitalismem, jiná se vstupem francouzské společnosti do věku moderní industriální společnosti, další o něm hovoří jako o spojení jednoho muže s jednou konjunkturou atd. Osobně považuji za relativně nejsprávnější charakteristiku R. A r o n a, jenž ve své knize

Le Grand Schizme o první gaullistické straně — Sdružení francouzského lidu (RPF) — napsal, že je to „jedna reakce na jednu krizi a jednu hrozbu, kterou se fašisté v meziválečném období snažili bezvysledně překonat. Je to krize parlamentní demokracie ve věku moderního hospodářství, růstu vlivu mas a hrozby komunistického totalitarismu“. Nelze ovšem souhlasit s Aronem, považuje-li gaullismus za přímý a nutný produkt existence komunismu, což je analogie názoru, že fašismus je nutný trest za komunismus. Gaullismus je odchován a zplozen monopolistickým kapitálem. Vyrůstal však na pozadí světových společenských přeměn jako reakce monopolistického kapitálu na rozmach komunistické strany a demokracie ve Francii, na rozvoj socialismu ve světě, na vzestup národně osvobodeneckého hnutí ve francouzských koloniích atd. Je to zároveň zvláštní forma jednoty buržoazie pod vedením generála de Gaulla. Specifičnost gaullismu záležel ve snaze překonat v nových podmínkách novou formou a prostředky krizi francouzského kapitalismu, učinit z Francie velmoc prvního řádu v době, kdy klesá na úroveň druhořadé mocnosti, dát jí pevnou vládu a autoritativní režim za situace, kdy se vlivem úpadku reakčních buržoazních stran žádná zjevně protikomunistická vláda nemohla nadlouho udržet, překonat krizi koloniálního systému neokolonialismem atd. Nelze zcela souhlasit s tvrzením, že de Gaulle nemá program, doktrínu atd. Jiná je otázka, zda je to vědecky podložený, souhrnně formulovaný a publikovaný program.

Autor tím, že z období Francie v letech 1945—58 zařadil jen úsek od osvobození do ledna 1946, kdy de Gaulle stál v čele vlády, se sám připravil o možnost vysvětlit úlohu gaullismu v politických dějinách Francie v období před nastolením režimu osobní moci. De Gaulle a jeho RPF, založená v dubnu 1947, se totiž podstatnou měrou podíleli na procesu pokojného přechodu od revoluční vlády komunisticko-socialistické většiny vzniklé po parlamentních volbách na podzim 1945 k relativně stále reakčnějším režimům až k nastolení moci bloku nezávislých republikánů, MRP a radikálních socialistů pod Pinayovým vedením r. 1952. Tím, že kapitolu *Návrat* koncipoval jako výklad příprav spiknutí ultra a gaullistů ke květnovému puči 1958, nepřímou zjednodušil příčiny vítězství gaullismu, poněvadž mu z řady příčin vypadl faktor krize režimu IV. republiky, vyvolané na prvním místě antikomunismem buržoazně demokratických stran, bez něhož byl rozmach hnutí

ultra, a tím i de Gaullovo vítězství nemožné.

Víc než polovina knihy je věnována otázce války v Alžírsku. Ve francouzské a světové literatuře se v otázce de Gaullovy alžírské politiky vytvořily četné směry, mezi nimiž jako převládající vykrystalizovaly dvě zásadně protichůdně historické školy. Přívrženci jedné z nich líčí de Gaulla jako osvoboditele koloniálních národů, horlivého zastánce a průkopníka neokolonialistických metod, jenž má lví podíl na pozitivním řešení alžírského problému. Z takto formulovaných výchozích tezí lze logicky dedukovat názor, že de Gaulle hned po nástupu k moci prosazoval linii sebeurčení a mírového jednání, že se však jako realisticky založený politik musel přizpůsobit existujícím politickým poměrům, takticky ustupovat tlaku ultra a armádě a vlastní cílevědomou činností postupně vytvářet podmínky pro realizaci vlastní pokrokové koncepce. Tato teorie smývá z de Gaulla vinu za krveprolití, za řádění ultra, vraždy OAS atd. Autor knihy velmi přesvědčivě vyvrací neopodstatněnost takových tvrzení a představ. V jeho pojetí záleží rozdíl mezi de Gaullem a ultra jednak v rozdílnosti ekonomických zájmů dvou frakcí francouzského velkokapitálu, jednak v taktice prosazování jejich zájmů. De Gaulle se rozešel s ultra a vzpoury fašistů, generálů a OAS potlačoval ozbrojenou mocí ne proto, aby otevřel cestu k mírovému řešení konfliktu, nýbrž z mocenských, prestižních a konkurenčních důvodů (str. 242). Zásada sebeurčení v původně vyhlášené formě znamenala mír pomocí zbraní, tj. Francie musí zůstat v Alžírsku. Alžírčané sami, zdecimování porážkou, se měli „dobrovolně“ spojit s metropolí. Jestliže se uvedená koncepce neprosadila, zásluha za to nepatří především de Gaullovi, ale revolučním a demokratickým silám v Alžírsku, ve Francii, v rozvojových zemích, světovému veřejnému mínění atd., což je v knize rovněž dostatečně dokumentováno. Na barvitě, až dramaticky nanášeném historickém obraze urovnání alžírské otázky se tyčí postava generála de Gaulla jako politika, který svými schopnostmi, svými zkušenostmi, rozhledem, vyvinutým citem reagovat na změny v poměru sil, ale též bezzásadovým oportunistem, násilím a intrikami dokázal vlastními politickými zákroky a manévrováním ovlivňovat značně komplikovaný politický vývoj tak, že zůstal pánem situace a z titulu vítěze si dočasně při-

svojil plody cizího úsilí. Jako příklad jeho macchiavelistické politiky lze uvést postup vůči ultra v barikádovém Ortizově a Lagaillardově puči v lednu 1960. Mnozí čtenáři se snad poprvé seznámí s autorovou domněnkou, solidně podepřenou argumenty, že vlastním iniciátorem puče byl generál de Gaulle, jenž potřeboval vyprovokovat vzpouru, aby se mohl distancovat od ultra a zbavit se jejich kontroly. De Gaulle prý také inscenoval četné atentáty na svoji osobu. V závěrečné fázi jednání o příměří nechal střilet do demonstrantů v Paříži, aby vzbudil dojem že Evianské dohody podepisuje z vůle autoritativního vladaře, ne na rozkaz nebo nátlak lidových mas. Historická věda bude muset, jak autor sám připouští, osvětlit ještě nejedno tajemné místo alžírského dramatu. Teprve pak bude moci vytvořit mnohem syntetičtější obraz, jenž knize dosud chybí všude tam, kde politická strategie a taktika a vůbec závažná politická rozhodnutí nejsou konfrontována s výsledky analýz změn ve stupních možnosti realizace té či oné koncepce. Jinak nelze ukončit spor o tom, kdy a jak mohl či nemohl de Gaulle vyřešit alžírský problém, respektuje přitom své základy a cíle.

Vvřešením alžírského problému si de Gaulle uvolnil ruce pro sledování centrálního cíle své politiky — mvšlenky velikosti Francie. Mvšlenka velikosti jako cíle gaullistické politiky od začátku naráží na omezené prostředky Francie. Chybí jí přirozený, spolehlivý a trvanlivý základ silv jako znaku každé velmoci — přiměřeně silné hospodářství, hospodářská moc, kapacita, vspšlost, některé přírodní a geografické podmínky atd. Zřejmě odtud pochází úporná de Gaullova snaha vyvážit tento nedostatek silou atomové pumy a účinnou zahraniční politikou, která je podle jeho představ „především interpretací skutečných věcí a jejich využíváním pro dosažení určitých cílů“. Objektivní potřebou kompenzovat, v poměru k neúměrně vysoko vtvčeným budoucím cílům, nedostatek síly současné Francie lze vysvětlit, proč de Gaulle přikládá tak velký význam právě zahraniční politice, proč vyniká v schopnosti citlivě sledovat změny ve struktuře sil i v umění na ně přiměřeně reagovat i být realistou při řešení dílčích otázek; proč taky na druhé straně při formulování dlouhodobých programových zásad se u něho projevuje tendence k avanturismu, k iluzionismu atd. Autor v kapitolách věnovaných výkla-

du otázek zahraniční politiky (*Pilier, Hodnost, Obrat, Prestiž* atd.) vcelku šťastně a plasticky odhaluje základní cíle a směry, jakož i některá axiómata de Gaullovy zahraniční politické linie (hranice Odranisa, proti hegemonii USA, za hegemonii Francie atd.), jeho způsob jednání, bohatý rejstřík nátlaku, vynalézavost, tvrdost atd., to vše na pozadí podrobně sledovaného vývoje, z něhož nejsou vynechány žádné důležité akce, zápletky, jednání atd. Poměrně velký rozsah knihy a nescetné množství v ní nashromážděných faktů a událostí samy o sobě nejen usnadňují, ale přímo i vyžadují teoretické zobecnění. Čtenář bude velmi dobře informován o dějinách zahraniční politiky, není však docela jisté, zda bude rozumět jejich vnitřní logice, zda bude správně chápat příčiny toho či onoho strategického rozhodnutí, manévru, akce atd. Není v silách žádného autora vše vysvětlit, ale samou metodou výkladu, tříděním a srovnáváním faktů, periodizací atd. lze usměrňovat a vést jeho myšlení k pochopení podstaty a rozpornosti jevů. Na str. 635 se uvádí, že „gaullismus je právě taký živelný a nekoordinovaný ako kapitalistický monopolizmus. Preto sa javí ako činnosť, ktorú dikujú vývojové skoky monopolizmu, jeho zvraty, rozlet a poklesy“. Aplikováno na mezinárodní vztahy, je de Gaullova politika podřízena změnám poměru sil. Ale která politika nerespektuje mocenské změny bez rizika, že přestane být účinnou politikou? Vždyť mluvíme-li o určitém de Gaullovu realismu, rozumíme jím schopnost vědomě přizpůsobovat politiku dějinným podmínkám a využívat tyto podmínky jako nástroje k prosazování svých cílů. Takovýto postup lze jen stěží označit za zcela živelný. Živelným se nám však může jevit na takovém stupni vlastního poznání, jenž z různých důvodů dosud neumožňuje důsledně zkoumat a poznat objektivní podmínky a konfrontovat je s politikou. Proto určitou politiku, například osu Paříž-Bonn, lze charakterizovat jako zásadně chybnou ne formálním propagandistickým odsouzením, nýbrž rozborem všech alternativ a variant, které jsou jako možnost obsaženy v každé skutečnosti, tj. v našem případě ve struktuře mezinárodních vztahů, ve vztazích mezi protichůdnými systémy, v poměru sil, možnostech svazků atd. De Gaulle ve snaze proměnit Francii ve třetí světovou velmoc je nucen všude hledat spojence, ale ne vždy se může s každým domohout a spojit. Proto i tvrzení o promarněné příležitosti sblížení s SSSR v r. 1960 a jiná podobná tvrzení lze přijmout jen v případě, že se opírají o analýzu daných

objektivních možností sblížení. Není-li tomu tak, zůstávají než pouhou abstrakcí.

Kniha podrobným líčením historie vztahů mezi Francií a zeměmi EHS, vztahů vůči USA a Anglií sama názorně demonstruje, že hranice de Gaullovy strategie jsou historicky úzce a konkrétně limitovány. Škoda jen, že se autor nepokouší víc zkoumat možnosti a meze jeho politiky ve světovém a evropském kontextu a za pohybu mocenských struktur. Co není literaturou dosud náležitě osvětleno, je de Gaullovův pokus o přeměnu Evropy ve třetí pól mezinárodního systému pod

francouzskou, či francouzsko-německou, nebo jinou hegemonií. Kde jsou hranice jeho „východní“ a „západní“ politiky? Jaké jsou předpoklady úsilí narušit dosavadní světový systém, vztahy mezi velmocemi a evropské vztahy? I když v knize J. Gerharda nemůžeme hledat odpověď na všechny tyto otázky, jeho pohled zpět na uplynulé fáze vývoje gaullistické politiky nepřímo napovídá, že de Gaulle ukázal nové cesty a nevyčerpal dosud všechny možnosti Francie.

JĀN ZVADA

ZĀPADOEVROPSKĀ INTEGRACE

Z. Bednařík, V. Šedivec a kol., *Západoevropská integrace, ekonomicky, politicky, vojensky*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1966.

Jako cíl publikace si autoři dali shrnout poznatky o vývoji a současném stavu západoevropské integrace a současně podat reálný a komplexní obraz integračních seskupení po stránce ekonomické, politické i vojenské. V tomto smyslu jde o první obsáhlejší souhrnnou práci o západoevropské integraci.

Sledujeme-li poválečný vývoj kapitalismu, zjišťujeme již na první pohled výrazné rozdíly proti vývoji předválečnému. Ekonomika vyspělých kapitalistických zemí se vyznačuje vyššími tempy růstu, likvidací masové nezaměstnanosti, zmírněním cyklických výkyvů, intenzivním technickým pokrokem a v neposlední řadě vzrůstem reálných mezd pracujících. Těžké hospodářské otřesy třicátých let, zhoršující svými důsledky postavení širokých vrstev pracujících, se v poválečném vývoji kapitalismu neopakovaly.

I když si výše uvedené publikace neklade za cíl objasnit zvláštnosti poválečného hospodářského vývoje vyspělých kapitalistických zemí, přesto rozbořením příčin, vývojových etap a společenských důsledků západoevropské integrace přispívá k objasnění kapitalismu našeho věku.

Zájem o studium integračních procesů západní Evropy vyplývá i ze skutečnosti, že nástup vědeckotechnické revoluce a spolu s ní silící tendence k internacionalizaci výrobních sil se prosazují i ve světové socialistické soustavě. Prohlubující se mezinárodní dělba práce a hospodářská spolupráce socialistických zemí vyvolává řadu obdobných problémů, s jakými se setkáváme u západoevropské integrace, i když jsou spojeny s kvalitativně odlišnou společensko-ekonomickou strukturou.

Ačkoliv recenzovaná publikace neobsahuje kapitolu o vývoji marxistických názorů na integrační procesy, je přesto kritikou jednostranného a nesprávného pojetí západoevropské integrace, které je pozůstatkem let minulosti a netvůrčího přístupu k marxistické teorii.

Studie je rozvržena do čtyř oddílů a třinácti kapitol. První oddíl se zabývá všeobecnými otázkami západoevropské integrace, jejími příčinami, vývojovými etapami a integračními koncepcemi hlavních západoevropských zemí. Autoři podrobně rozebírají koncepci francouzskou a západoněmeckou. I když tyto země hrají rozhodující roli v západoevropské integraci, není správné, že autoři opomíjejí ostatní země, u nichž se rovněž prosazují určité odlišnosti v chápání integračního procesu.

Dobře je zpracován oddíl o severoatlantickém paktu a vojenské integraci. V závěru této kapitoly však čtenář postrádá zhodnocení, jak zpětně vojenská integrace ovlivňuje integraci hospodářskou, nakolik vyvolává či nevyvolává změny v koncepcích, diktovaných ekonomickými příčinami.

Nejrozsáhlejší je třetí oddíl, který analyzuje obě integrační seskupení v západní Evropě: Evropské hospodářské společenství a Evropské sdružení volného obchodu. Je-li dobře zpracována historie „společenství šesti“, nelze totéž říci o kapitole 8. a 9., které se zabývají realizací Římské smlouvy, vlivem integrace na reprodukční proces a světové hospodářství. V těchto kapitolách převažuje popis nad ekonomickou analýzou. Autoři vedeni správnou snahou vyhnout se jednostranným závěrům a předpovědím, omezili vlastní rozbor vlivu integrace na hospo-